

سرشماری اقتصادی و ضرورت آن

آسیه رشیدی نژاد

* مقدمه

به طور خلاصه به سرشماری اقتصادی ژاپن اشاره می‌شود.

* کشورهایایی که از سرشماری اقتصادی استفاده می‌کنند (بر اساس نتایج آمارگیری ۲۰۰۶)

برای شناسایی نوع رهیافت کشورها در دسترسی به آمارهای اقتصادی پایه، بخش آماري سازمان ملل اقدام به انجام یک آمارگیری نمود. برای این منظور در ژوئن ۲۰۰۶ پرسشنامه‌ای خلاصه‌ای به ادارات ملی آمار تمامی کشورها ارسال شد. در مجموع، ۱۱۴ کشور به سؤالات این آمارگیری پاسخ دادند. برای کاهش بار پاسخ کشورها، ۳۶ کشور پرسشنامه‌ای از قبل تکمیل شده را دریافت کردند که اطلاعات مربوط به پرسشنامه‌های از قبل تکمیل شده به طور عمده از پایگاه داده UNSD^۱ جمع‌آوری شده بود. علاوه بر این از اطلاعات موجود داخلی مانند سایت‌های رسمی بعضی کشورها استفاده شد. قبل از تکمیل پرسشنامه

بلکه در بخش غیر رسمی را به خوبی پوشش می‌دهد.

سرشماری سنتی اقتصادی، پیچیده‌ترین و عظیم‌ترین مأموریتی است که یک کشور به عهده می‌گیرد و مستلزم نقشه‌برداری از کل کشور، آموزش مأموران آمارگیر، غربال‌گری تمام واحدهای اقتصادی، حتی واحدهایی که متعلق به خانوار است، جمع‌آوری اطلاعات، گردآوری پرسشنامه‌های تکمیل شده و تحلیل و انتشار داده‌ها است. علاوه بر این، اطمینان از محرمانگی اطلاعات سرشماری برای موفقیت سرشماری بسیار مهم است. بنا بر این باید این مورد را برای عموم روشن ساخت که تنها هدف از جمع‌آوری داده‌ها تولید آمار است و انتشار اطلاعات محرمانه یا هر ارتباط غیر آماری با سوابق موجود در پایگاه داده و مجموعه‌ی داده‌ها مد نظر نیست.

در این مقاله به ضرورت اجرای سرشماری اقتصادی در کشورهای مختلف و اینکه تا چه میزان از این روش جمع‌آوری اطلاعات آماری استفاده می‌کنند، پرداخته می‌شود. همچنین

سرشماری اقتصادی فرایند کامل جمع‌آوری، تدوین، ارزیابی، تجزیه و تحلیل و انتشار داده‌های اقتصادی، در زمان مشخص برای تمام واحدهای اقتصادی در یک کشور است. عبارت «سرشماری» نشان می‌دهد که هر واحد به طور جداگانه شمرده و ویژگی‌های آن جداگانه ثبت می‌شود. با این روش می‌توان داده‌ها با ویژگی‌های مختلف را طبقه‌بندی کرد. شمارش واحدهای اقتصادی می‌تواند از طریق دستیابی به اطلاعات موجود در ثبت‌های اداری یا ترکیبی از این روش‌ها رفع شود.

به منظور برنامه‌ریزی، بررسی وضعیت توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی، و ساماندهی علمی لازم است که داده‌های قابل اعتماد و دقیقی در مورد تعداد و توزیع واحدهای اقتصادی در گروه‌های مختلف وجود داشته باشد. در حال حاضر سرشماری اقتصادی منبع اصلی برای آمارهای پایه‌ی اقتصادی است که نه تنها واحدهایی در بخش رسمی

آسیه رشیدی نژاد آمارشناس آمارگیری‌های صنعت، خدمات و بازرگانی دفتر روش‌شناسی آماری و طرح‌های نمونه‌گیری مرکز آمار ایران است.

جدول ۱- اطلاعات عمومی در مورد آمارگیری مربوط به اجرای سرشماری اقتصادی کشورها

شرح	تعداد کشورهایی که به پرسشنامه پاسخ داده‌اند	تعداد کشورهایی که سرشماری اقتصادی را اجرا می‌کنند	درصد کشورهایی که سرشماری اقتصادی را اجرا می‌کنند	تعداد کشورهایی که قصد دارند سرشماری اقتصادی را اجرا کنند	درصد کشورهایی که قصد دارند سرشماری اقتصادی را اجرا کنند
تمام کشورها و نواحی	۱۱۴	۳۹	۳۴٫۲	۵۵	۴۸٫۲
گروه‌بندی اقتصادی					
توسعه‌یافته	۳۴	۶	۱۷٫۶	۶	۱۷٫۶
اقتصادهای در حال گذار	۱۷	۲	۱۱٫۸	۷	۴۱٫۲
در حال توسعه	۶۳	۳۱	۴۹٫۲	۴۲	۶۶٫۷
گروه‌بندی جغرافیایی					
آفریقا	۱۷	۶	۳۵٫۳	۱۳	۷۶٫۵
آمریکای شمالی	۳	۱	۳۳٫۳	۱	۳۳٫۳
آمریکای لاتین و کارائیب	۱۷	۷	۴۱٫۲	۱۱	۶۴٫۷
آسیای مرکزی، شرقی، جنوب شرقی و جنوبی	۱۹	۱۱	۵۷٫۹	۱۳	۶۸٫۴
غرب آسیا	۹	۵	۵۵٫۶	۳	۳۳٫۳
اروپا	۳۹	۶	۱۵٫۴	۹	۲۳٫۱
اقیانوسیه	۱۰	۳	۳۰	۵	۵۰

مأخذ داده‌ها: The results of the UNSD survey of country practices in economic census

بر اساس نتایج جدول ۱، تقریباً نیمی از کشورهای هدف که پاسخ داده‌اند برای اجرای سرشماری اقتصادی در آینده‌ی نزدیک برنامه‌ریزی کرده‌اند. در کل تعداد کشورهایی که برای انجام سرشماری اقتصادی در سال آتی برنامه دارند بیش‌تر از تعداد کشورهای هدف است که به طور سنتی سرشماری اقتصادی را اجرا می‌کنند.

استانداردهای بین‌المللی پیشنهاد کرده‌اند که سرشماری اقتصادی به صورت متناوب در فاصله‌های زمانی منظم (هر پنج سال) به منظور ایجاد معیار درستی از آمارهای اقتصادی پایه اجرا شود. نتایج نشان داد بیش‌تر از نیمی از کشورهای هدف که سرشماری اقتصادی را اجرا می‌کنند آن را در فاصله‌ی زمانی پنج‌ساله انجام می‌دهند. در اقیانوسیه تمام کشورها و در آسیا بیش‌تر از ۸۰ درصد کشورها سرشماری اقتصادی را در فاصله‌های پنج‌ساله اجرا می‌کنند. همچنین ایالات متحده

الف) انجام سرشماری اقتصادی به عنوان یک سرشماری اقتصادی گسترده؛

ب) انجام سرشماری اقتصادی برای تنها یک بخش یا فعالیت اقتصادی (صنعت، ساخت و ساز، تجارت و غیره).

شایان ذکر است که از پاسخ به پرسشنامه‌ها و پیگیری مکاتبات با بعضی از کشورها مشخص شد که کشورهای مختلف از دو تعریف سرشماری اقتصادی استفاده می‌کنند: تعریف گسترده و تعریف محدود. تعریف گسترده‌ی سرشماری اقتصادی، شمارش کامل تمام واحدهای اقتصادی در بخش بزرگی از اقتصاد را بیان می‌کند (شکل سنتی سرشماری). در حالی که تعریف محدود اشاره به شمارش کامل تمام واحدهای اقتصادی در آمارگیری‌های گسترده‌ی اقتصادی (مانند آمارگیری سالانه از کسب و کارهای ساختاریافته) دارد.

اطلاعات از منابع متفاوت بررسی و اعتبار آن‌ها سنجیده شد.

این آمارگیری تأیید کرد که سرشماری اقتصادی هنوز به عنوان یک فعالیت مهم آماری استفاده می‌شود. تقریباً یک سوم از پاسخگوها (۳۴٫۲ درصد) سرشماری اقتصادی را اجرا کرده‌اند، که اکثریت قریب به اتفاق آن‌ها کشورهای در حال توسعه هستند (جدول ۱). توزیع جغرافیایی کشورهای هدف که سرشماری اقتصادی را اجرا می‌کنند از بیشینه ۵۷٫۹ درصد در آسیای مرکزی، شرقی، جنوب شرقی و جنوبی تا کمینه ۱۵٫۴ درصد در اروپا محدود شده است.

بر اساس این آمارگیری شیوه‌های مورد استفاده در سرشماری اقتصادی به طور معنی‌داری بین کشورها متفاوت است و فقدان رویکرد واحد و یکپارچه را نشان می‌دهد. دو روش اصلی، اغلب در بین کشورها استفاده می‌شود:

جدول ۲- نتایج آمارگیری در مورد کشورهایی که رهیافت‌هایی متفاوت از سرشماری اقتصادی را برای گردآوری آمارهای اقتصادی به کار می‌گیرند.

درصد کشورهایی که از روش‌های گردآوری آمارهای اقتصادی پایه استفاده می‌کنند				درصد کشورهایی که سرشماری اقتصادی را اجرا نمی‌کنند	
سایر	منابع داده‌های اداری	برنامه‌ی آمارگیری‌های اقتصادی منظم	ثبت کسب و کار آماری که به‌طور سیستماتیک به‌نگام می‌شود	شرح	
۲۰٫۵	۸۱٫۹	۷۴٫۷	۷۱٫۱	۶۵٫۸	تمام کشورها و نواحی گروه‌بندی اقتصادی
۱۰٫۳	۹۳٫۱	۷۹٫۳	۹۶٫۶	۸۲٫۴	توسعه‌یافته
۲۵	۸۷٫۵	۸۷٫۵	۸۱٫۳	۸۸٫۲	اقتصادهای در حال گذار
۲۶٫۳	۷۱٫۱	۶۵٫۸	۴۷٫۴	۵۰٫۸	در حال توسعه
گروه‌بندی جغرافیایی					
۳۳٫۳	۶۶٫۷	۵۰	۵۰	۶۴٫۷	آفریقا
-	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۶۶٫۷	آمریکای شمالی
۲۰	۷۰	۸۰	۴۰	۵۸٫۸	آمریکای لاتین و کارائیب
۳۶٫۴	۷۲٫۷	۱۰۰	۵۴٫۵	۴۲٫۱	آسیای مرکزی، شرقی، جنوب شرقی و جنوبی
-	۸۳٫۳	۶۶٫۷	۸۳٫۳	۴۴٫۴	غرب آسیا
۱۱٫۴	۸۸٫۶	۷۷٫۱	۸۸٫۶	۸۴٫۶	اروپا
۴۲٫۹	۱۰۰	۵۷٫۱	۷۱٫۴	۷۰	اقیانوسیه

The results of the UNSD survey of country practices in economic census

مأخذ داده‌ها:

کشورهای توسعه‌یافته بلکه بسیاری از کشورهای در حال توسعه استفاده از داده‌های اداری را مهم می‌دانند. به‌طور متوسط ۸۱٫۹ درصد کشورها از داده‌های اداری به‌عنوان منبع دریافت داده‌های اولیه از واحدهای اقتصادی برای آمارهای پایه‌ی اقتصادی استفاده می‌کنند (جدول ۲).

بیشتر کشورهای در حال توسعه که در این آمارگیری شرکت کرده بودند، برای جمع‌آوری آمارهای اقتصادی پایه از ثبت‌های کسب و کار استفاده می‌کنند (۷۱٫۱ درصد) و تقریباً سهم استفاده از سرشماری اقتصادی و ثبت کسب و کار به روز در این کشورها به هم نزدیک است (جدول ۲).

ایران که کشوری در حال توسعه است دو سرشماری کارگاهی در سال‌های ۱۳۷۳ و ۱۳۸۱ انجام داده است اما به دلیل اینکه این دو سرشماری مشکلات زیادی در اجرا داشتند، لذا از تکرار آن اجتناب شده است.

داده‌های اداری استفاده می‌کنند. دو سوم کشورهایی که به پرسشنامه پاسخ داده‌اند در حال حاضر از رهیافت‌هایی غیر از سرشماری اقتصادی سنتی برای جمع‌آوری آمارهای اقتصادی پایه استفاده می‌کنند. ۹۰ درصد کشورهای توسعه‌یافته از اطلاعات ثبت‌شده و داده‌های اداری برای گردآوری آمارهای اقتصادی استفاده می‌کنند.

با بررسی اطلاعات موجود، وجود ثبت کسب و کار مناسب یک نیاز ضروری است و لازم است که از ظرفیت کشورها در اجرای یک رویکرد یکپارچه برای گردآوری آمارهای اقتصادی با استفاده از داده‌های اداری استفاده شود. کشورهای آفریقایی، آمریکای لاتین و کارائیب، آسیای مرکزی، شرقی، جنوب شرقی و جنوبی کم‌تر از ثبت کسب و کار استفاده می‌کنند و تنها نصف یا کم‌تر از نصفی از آن‌ها تجربه‌ی استفاده از آمارهای ثبتی را دارند. نتایج آمارگیری‌ها نشان داد که نه تنها

آمریکا دارای یک سنت دیرینه در اجرای سرشماری اقتصادی در فاصله پنج‌ساله است. آمریکای لاتین و منطقه‌ی کارائیب به‌عنوان استثنا در نظر گرفته شده‌اند. بیش‌تر از نیمی از کشورها در این منطقه تمایل به اجرای سرشماری اقتصادی در هر ده‌سال دارند و در دراز مدت این حالت منجر به محدودیت‌های قابل توجهی در سودمندی اطلاعات سرشماری برای اطلاعات پایه‌ی اقتصادی همچنین کیفیت و قابل مقایسه بودن اطلاعات می‌شود.

یافته‌های این آمارگیری نشان می‌دهد که دو گروه مجزا از کشورها با در نظر گرفتن شیوه‌ی گردآوری آمارهای اقتصادی پایه وجود دارد: الف- کشورهایی که هنوز به سرشماری اقتصادی به‌عنوان ابزار اصلی جمع‌آوری آمارهای اقتصادی توجه دارند؛ و

ب- کشورهایی که از ترکیب آمارهای ثبتی مبنای آمارگیری‌های منظم و منابع

در حال حاضر برای ساختن چارچوب آمارگیری‌های اقتصادی از منابع داده‌های اداری استفاده می‌شود و با استفاده از این چارچوب‌ها و انجام آمارگیری‌های اقتصادی منظم، اطلاعات اقتصادی پایه را به دست می‌آورد. البته با توجه به اهمیت آمارهای اقتصادی، برنامه‌ریزی به‌گونه‌ای است که این آمارها از ثبت کسب و کار آماری به روز که یکی از چهار ثبت پایه‌ی مربوط به «نظام جامع آمارهای ثبتی مینا»^۲ است، در آینده به دست آید.

* سرشماری اقتصادی ژاپن

در ژاپن، سرشماری‌ها و آمارگیری‌های بزرگ‌مقیاس به بخش‌هایی شامل کشاورزی، جنگل‌داری و شیلات، تولید و بازرگانی و بخش خدمات تقسیم می‌شود. این سرشماری‌ها و آمارگیری‌ها در سال‌ها و دوره‌های متفاوتی تحت سیستم آماری غیر متمرکز اجرا می‌شدند. بنا بر این تولید آمارهای ساختاری جامع صنعتی که تمامی بخش‌های صنعت (رشته‌فعالیت‌ها) را در یک نقطه از زمان پوشش دهد کار مشکلی بود. از طرفی سرشماری کارگاه‌ها و بنگاه‌ها در ژاپن هر پنج سال یک‌بار انجام می‌شد (همراه با یک آمارگیری ساده در بین سال‌ها) که هدف از آن نه بررسی حساب‌های فعالیت‌های اقتصادی بلکه به‌طور عمده تدوین فهرستی از تمامی کارگاه‌ها و بنگاه‌ها برای تولید چارچوب نمونه‌گیری ملی و آمارهای مربوط به تعداد بنگاه‌ها، کارگاه‌ها و کارکنان بود.

بنا بر این دستیابی به آمارهایی که تمام فعالیت‌های اقتصادی کشور ژاپن را به‌طور جامع در یک زمان نشان دهد، یک موضوع اساسی در این کشور بود که برای حل این مشکل ادغام سرشماری‌ها و آمارگیری‌هایی چون سرشماری کارگاه‌ها و بنگاه‌ها، آمارگیری

از رشته‌فعالیت خدمات و ... که بتواند همه‌ی فعالیت‌های اقتصادی را در یک زمان مشخص پوشش دهد در دستور کار کشور ژاپن قرار گرفت.

سرشماری اقتصادی ژاپن تمامی فعالیت‌های اقتصادی و کارگاه‌ها به جز کارگاه‌هایی با مدیریت خصوصی درگیر در فعالیت‌های کشاورزی، جنگلداری و شیلات، کارگاه‌های خدمات خانگی و سازمان‌های بین‌المللی و دولتی خارجی را پوشش می‌دهد، زیرا یافتن چنین کارگاه‌هایی دشوار است.

واحدهای آماری در این سرشماری، کارگاه‌ها هستند که بر اساس تعریف ذیل در نظر گرفته می‌شوند: «واحد از مکان (یا منطقیه‌ی مشخص) با تجهیزات و پرسنل مناسب برای تولید کالا یا ارائه‌ی خدمت که به‌طور مداوم تحت مدیریت واحد است».

اساساً روش آمارگیری به این صورت است که آمارگیر با پیمایش مناطق تعیین‌شده (نواحی شمارش) و یافتن کارگاه، اطلاعات را جمع‌آوری می‌کند. اگر کارگاهی که آمارگیر پیدا کند یک بنگاه تک‌واحدی یا دفتر مرکزی یک بنگاه چندواحدی باشد پرسشنامه در اختیار آن‌ها قرار می‌گیرد و بعد از تکمیل پرسشنامه توسط فرد مطلع، آن پرسشنامه جمع‌آوری می‌شود (برای بنگاه‌های چندواحدی، دفتر مرکزی اطلاعات مربوط به شعبه‌ها را تکمیل می‌کند). ولی اگر کارگاهی که آمارگیر پیدا می‌کند یک شعبه از بنگاه‌های چندواحدی باشد آمارگیر تنها وضعیت

عملکردی آن را بررسی می‌کند (به‌عنوان مثال باز یا بسته بودن آن کارگاه). برای کارگاه‌های بزرگ، دفاتر آماری یا دولت‌های محلی، به‌طور مستقیم، پرسشنامه‌هایی را از طریق پست به آن بنگاه می‌فرستند. بنگاه‌ها پرسشنامه را تکمیل کرده و از طریق پست یا اینترنت باز می‌گردانند.

نتایج سرشماری اقتصادی ژاپن به‌عنوان الف- اطلاعات پایه‌ای برای شناخت فعالیت‌های اقتصادی در ژاپن؛

ب- منبع داده‌ای پایه به‌عنوان چارچوب نمونه‌گیری در آمارگیری‌های اقتصادی گوناگون؛ و

ج- داده‌های اولیه برای گردآوری آمارهای مهم اقتصادی مانند GDP یا جداول داده-ستانده استفاده می‌شود.

برای آماده‌سازی فهرست کارگاه‌ها در سرشماری اقتصادی ۲۰۰۹ ژاپن، دفتر آمار، دولت‌های استانی، دولت‌های شهری و آمارگیران، وظیفه‌ی توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه را مطابق اندازه‌ی بنگاه‌ها (تعداد شعب) دارند.

برای اجتناب از حذف یا تکراری بودن واحدها، فهرست کارگاه‌ها که با استفاده از اطلاعات مربوط به سرشماری کارگاهی ۲۰۰۶ و از ثبت تجاری یا ثبت‌های شرکت‌های بزرگ به دست آمده است، برای هر منطقه‌ی شمارشی تعیین شده است نشان می‌دهد که:

جدول ۳- تعداد شعب بنگاه‌ها و مسئول جمع‌آوری پرسشنامه در سرشماری اقتصادی ۲۰۰۹ ژاپن

مسئول توزیع/ جمع‌آوری پرسشنامه	تعداد شعب
آمارگیر	۰ تا ۹ یا نامعلوم
دولت شهری	۱۰ تا ۲۹
دولت استانی	۳۰ تا ۹۹
دولت مرکزی (دفتر آمار)	۱۰۰ و بیشتر

مأخذ داده‌ها: The results of the UNSD survey of country practices in economic census

می‌روند و سرشماری اقتصادی به‌عنوان مکملی برای ثبت آماری کسب و کار می‌تواند استفاده شود.

توضیحات

^۱ United Nations Statistics Division

^۲ IRANSTARS

منابع

- United Nations Statistics Division (2010). Economic Census: challenges and good practices, a technical report.
- United Nations Statistics Division (2007). The results of the UNSD survey of country practices in economic census.

ساخت یک چارچوب آمارگیری کمک می‌کند. علاوه بر این از نتایج سرشماری در به‌روزرسانی ثبت کسب و کار، استفاده می‌شود. برای اجرای یک سرشماری موفق اقتصادی، وجود قوانین واضح و هماهنگی‌های منظم بین سازمان‌های مربوطه ضروری است.

در ایران برای بررسی فعالیت اقتصادی کارگاه‌ها، آخرین سرشماری عمومی کارگاهی در سال ۱۳۸۱ شمسی انجام شد، که با مشکلات زیادی همراه بود. با توجه به تعریف محدود سرشماری اقتصادی که تنها به یک یا چند بخش اقتصادی می‌پردازد، می‌توان بر اساس اهمیت، یک یا چند بخش را در نظر گرفت و بر اساس منابع موجود این فعالیت آماری را انجام داد. بر اساس نتایج به‌دست آمده در آمارگیری سازمان ملل، کشورها به سمت استفاده از ثبت‌های آماری به روز پیش

♦ چه کارگاه‌هایی در آن منطقه شمارشی واقع شده است؛

♦ نوع کارگاه (دفتر یک بنگاه تک‌واحدی، دفتر مرکزی یک بنگاه چندواحدی، دفتر شعبه یک بنگاه چندواحدی) چیست؛ و

♦ چه کسانی مسئول توزیع و گردآوری پرسشنامه‌ها هستند.

اگر آمارگیر کارگاهی را پیدا کند که در فهرست نباشد از پاسخگو سؤال می‌کند که آیا کارگاه یک دفتر مرکزی است یا خیر؛ اگر کارگاه دفتر مرکزی باشد پرسشنامه را توزیع و سپس جمع‌آوری می‌کند و اگر دفتر شعبه باشد نام و آدرس دفتر مرکزی سؤال می‌شود (پرسشنامه‌ها برای این دفتر، توسط دفتر مرکزی تکمیل می‌شود).

قلم‌های اطلاعاتی زیر در سرشماری اقتصادی ۲۰۰۹ جمع‌آوری شد:

- ♦ نام، شماره تلفن و آدرس
- ♦ سال افتتاح
- ♦ تعداد کارکن
- ♦ نوع فعالیت کسب و کار
- ♦ وضعیت حقوقی (شرکت، سازمان‌های ثبت‌نشده و غیره)
- ♦ میزان سرمایه و نسبت سرمایه‌های خارجی
- ♦ ماه مفاصا حساب
- ♦ نام و آدرس شرکت مادر
- ♦ تعداد شرکت‌های زیرمجموعه
- ♦ قلم‌های حسابداری (درآمد، هزینه، سود و غیره)
- ♦ در سرشماری ۲۰۱۱ اضافه شدند.

* نتیجه‌گیری

سرشماری اقتصادی مشخصات جامع و دقیقی از اقتصاد کشورها را ارائه می‌دهد. بسیاری از کشورها در این سرشماری، متغیرهای شناسایی واحدهای اقتصادی را همراه با تعداد محدودی از متغیرهای اقتصادی گردآوری می‌کنند که به

